

KAMUSAL ALAN-ÖZEL ALAN AYRIMI VE HABERMAS'IN KAMUSAL ALAN DÜŞÜNCESİ

Hakan KULAK*

ÖZ

Bu çalışma kamusal ve özel alan kavramlarının tarihsel gelişimini ortaya koymayı amaçlamıştır. Aynı zamanda kamusal ve özel alanların değişim süreçlerini ve işlevlerini ortaya çıkarmak için çalışma yapılmıştır. Bu iki kavramı antik dönemden, günümüze gelene kadar ki geçirmiş olduğu aşamaları, birey ve toplumlar için ne anlama geldikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Öncelikle bu iki kavram arasında ilk dönemlerde belirli bir ayırım olmadığı tespit edilmiş özellikle bu ayırımın 18.yüzyıl burjuva hareketi ile gün yüzüne çıktığı görülmüştür. 18. yüzyılda burjuva kamusal alanının oluşumu ile iki kavram belirgin bir biçimde ayrı olarak nitelendirilmiştir. Bu dönemle birlikte özellikle Avrupa'da kamusal alanlar bireylerin bir araya gelerek fikir alışverişi yaptığı, kendilerini ifade ettiği ve tartışmaların yapıldığı alanlar olarak nitelendirilmektedir. Aynı zamanda bu alanların amaçları arasında siyasi otoriteyi denetleme de vardır. Kamusal alandan bahsederken, özel alan kavramıyla beraber açıklamak gerekmektedir. Bu iki kavramın tarihsel olarak aynı dönemde ortaya çıktığı ve günümüze gelene kadar karşılıklı etkileşim içinde olduğu bilinmektedir. Yapılan çalışma da kamusal alan-özel alan ilişkisini ortaya koymaya çalışmıştır. Bununla birlikte Habermas'ın kamusal alan ile ilgili ortaya koyduğu bilgileri değerlendirerek, bu bilgiler üzerinden bu iki kavramı açıklamaya çalışmıştır. 18. yüzyıl ile birlikte kamusal alanlarda yaşanan değişimlerin, modern toplumun oluşumuna zemin hazırladığı ve su süreci hızlandırdığı sonucuna ulaşılabilmektedir. Bu yeni kamusal alanların da aynı zamanda toplumdaki demokrasi ve ifade özgürlüğü gücünü artırdığı söylenebilmektedir. Aynı zamanda bu çalışma teorik bir çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Alan, Özel Alan, Kamusal-Özel Alan Tarihsel Süreci, Kentsel Mekân.

THE DISTINCTION BETWEEN PUBLIC-PRIVATE SPHERES AND HABERMAS'S THOUGHT ON PUBLIC SPHERE

ABSTRACT

The aim of this study is to reveal the historical development of the public and private sphere concepts. Furthermore, it focuses on the evolution process of public private sphere and its functions. In other words, this study analyzes what stages these concepts have gone through and how significant they have been for an individual or society from the ancient times to this day. First of all, there has not been found any substantial distinction between these concepts in early stages. However, it emerges with the 18th century bourgeoisie movement. With the development of bourgeoisie publicity, these two concepts are distinctively described separately in 18th century. With this era, public sphere change into meeting points in which People exchange ideas, express themselves or discuss daily issues. At the same time, people talk over the authority aiming to control it. To explain the public spheres, mentioning the private sphere concept is inevitable. It is known that these two concepts come to exist jointly and interact with each other throughout history. The purpose of this study is to reveal the relation between public and private spheres. Moreover, the study is formed in the light of the information that Habermas put forward on public and private spheres. Changes that can be seen in public sphere in 18th century lead up to modern society and accelerate its forming process. It can be concluded that this new public sphere also strengthens the democracy and freedom of speech in the society. At the same time the research is a theoretical one.

Keywords: Public Sphere, Private Sphere, HistoricProcess of Public-PrivateSpheres, Urban Space.

Atıf: KULAK, H. (2023). "Kamusal Alan-Özel Alan Ayrımı ve Habermas'ın Kamusal Alan Düşüncesi", *HABITUS Journal of Sociology*, (4), 115-144.

Citation: KULAK, H. (2023). "The Distinction Between Public-Private Spheres and Habermas's Thought On Public Sphere", *HABITUS Toplum Bilim Dergisi*, (4), 115-144.

Başvuru / Received: 11 Temmuz 2022 / 11 July 2022

Kabul / Accepted: 14 Şubat 2023 / 14 February 2023

Derleme Makale / Review Article.

*Doktora Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji ABD,
hakan_frantez@hotmail.com, ORCID No: 0000-0002-4794-8742

EXTENDED ABSTRACT

The aim of this study is to reveal the historical development of the public and private sphere concepts. Furthermore, it focuses on the evolution process of public private sphere and its functions. In other words, this study analyzes what stages these concepts have gone through and how significant they have been for an individual or society from the ancient times to this day. First of all, there has not been found any substantial distinction between these concepts in early stages. However, it emerges with the 18th century bourgeoisie movement. With the development of bourgeoisie publicity, these two concepts are distinctively described separately in 18th century. With this era, public sphere change into meeting points in which People exchange ideas, express themselves or discuss daily issues. At the same time, people talk over the authority aiming to control it. To explain the public spheres, mentioning the private sphere concept is inevitable. It is known that these two concepts come to exist jointly and interact with each other throughout history. The purpose of this study is to reveal the relation between public and private spheres. Moreover, the study is formed in the light of the information that Habermas put forward on public and private spheres. Changes that can be seen in public sphere in 18th century lead up to modern society and accelerate its forming process. It can be concluded that this new public sphere also strengthens the democracy and freedom of speech in the society. At the same time the research is a theoretical one.

It can be seen throughout historical process that the concept of public sphere has been evaluated in various ways. The lack of a precise definition of this concept is due to the fact that individuals define these areas from their own perspectives. One of the most important reasons for this concept difference can be considered as the fact that individuals look at these areas from an ideological point of view. These ideological differentiations played an important role in the different definition of public spheres. When we look at the distinction between public and private spheres, expressions such as "everyone can enter" and "open to everyone" explain this distinction. Habermas defines these areas as places where everyone can be involved, open to every individual, where people can produce ideas and have discussions in these areas. However, the extent to which the word "everyone" covers a wide audience has not been fully defined. Public sphere has various functions such as creating a democratic environment, expressing individuals to themselves, discussing all kinds of ideas, and forming a free thought understanding. This idea came to the fore mostly with the formation of the bourgeois public sphere. With the bourgeois publicization, the functions of the public sphere began to change, and with it, its scope expanded. Individuals have found the opportunity to reach public sphere

more easily with the expansion of this area. Mass media such as coffee shops and print media are also considered as public sphere that supports this process.

It plays an important role that all kinds of diversity and every thought can find a place in public sphere. A public sphere that was limited and shaped by the state authority has completely lost its function. What is important here is how functional public sphere is. One of the most important points about public sphere is the creation of a free environment and the establishment of a common platform to achieve social construction. As has been said, the most critical condition here is that the political authority does not intervene in these areas. The power to be independent from political authority is especially emphasized. At the same time, the power to inspect the political authority is among the most important functions of public sphere. The restriction of public sphere by the political authority renders this sphere useless. However, public sphere will become centers for creating a uniform citizen, for advocating a particular idea rather than diversity. Therefore, it is important how functional public sphere is.

In order for public sphere to maintain their functional existence, it must first assert itself as an independent body. In this, it is important to isolate himself from the political authority. In order for public sphere to be characterized as a space where ideas are put forward and discussions are made freely, it is important for public sphere to internalize the idea of freedom within its own body. In order for these to happen, there must be an awareness as a society. It can also be concluded that public sphere that has become truly functional progress in the same direction as a country's development.

Looking at public sphere from a historical perspective, it is seen that it is closer to certain groups in every period. When the periods are examined, it is seen that it is dedicated to certain groups. The way in which the public sphere is implemented can be interpreted as not being implemented within the main purpose of publicity. The public sphere, which Habermas defines as ideal, is characterized as a space that does not belong to any group and includes everyone. However, when we look at the historical process of the public domain, men who were described as citizens in the Ancient Greek period, religious officials in the Middle Ages, and individuals who were described as wealthy in the 18th century became more dominant in this field. In every period, the public has determined its own public. The paradigm of the period played a decisive role in the formation of the public sphere.

Public sphere plays an important role, especially in cities in the 18th century. It intensely meets the dynamics of cities, the lifestyles of individuals in the city and the way individuals

express themselves. In the 18th century, especially in Europe, publishing organizations such as newspapers, magazines and books, the numbers of which were increasing day by day, as well as the discussion areas created in spaces such as lounges, clubs and coffeehouses where individuals could come together, without any status or class discrimination, caused public sphere to emerge and thrive afterwards. These areas have led individuals and societies to the enlightenment in Europe and caused people to have a sensitive and questionable perspective towards the social environment. This situation paved the way for social change and transformation in Europe. In addition to this, it is considered important for the development of modern society that the public spheres are the areas where discussions are made, where individuals express themselves and listen, and where ideas and thoughts are mutually expressed, so that they start to act as inspectors over the political sphere.

GİRİŞ

1980’li yıllar sonrasında kamusal- özel ayrımının çok daha net yapılmaya başlandığı görülmektedir. Bu tarihlere kadar kamusal alanın ayrımı açık bir şekilde belirtilmemiştir. Bu ayrımın başlangıcının burjuvazinin doğuşuyla ilişkili olduğu dile getirilmektedir. Bu ayrımın ortaya çıkması sadece belirli alanlarda olmamış; tarihi, sanatsal eleştirileri, tiyatro ve sinema gibi birçok alanı kapsayan topluma yol gösteren geniş bir alanı kapsamıştır. Buradan da kamusal alanın oluşumunun siyaset ve hukuksal alanın dışına çıktığı sonucuna varılabilmektedir. Burjuvazinin oluşturduğu kamusal alanın asıl amacının bireyleri ve grupları belirli bir amaç altında birleştirerek, siyasi otoriteye karşı eleştirel, sorgulayıcı bir tavır takınma çabası içine girmesi olarak düşünülmektedir. Kamusal alanda tartışılan konular genel olarak siyasi otoriteyi ilgilendiren konular olmaktadır. Bu alanlarda ülke meseleleri konuşulmakta, farklı fikir ve düşünceler dile getirilerek tartışmalar yapılmaktadır. Bunun sonucunda da belirli bir konu üzerinde fikir birliğine varılabilmekte veya benzer düşünceler ortaya çıkabilmektedir.

Kamusal ve özel alan kavramlarına bakıldığında birbirleriyle kurdukları karşıtlık neticesinde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu karşıtlık ikisinin birlikte kullanıldığında anlam kazandığı sonucunu bizlere göstermektedir. Bu karşıtlığın tarihsel döneme göre değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Kamusal ve özel alan kavramlarının belirli dönemlerde daha keskin bir şekilde ayrıldığı görülmektedir. Kökleri antik döneme kadar varan bu kavramlar, günümüze gelene kadar değişimlere uğramıştır. Antik dönemde belirgin bir şekilde çizilmeyen bu iki kavramın, 18. yüzyıl ile birlikte kesin olarak birbirinden ayrıldığı görülmektedir. 18. yüzyıl ile birlikte kamusal alan herkesin katılım sağlayabileceği, düşüncelerin ifade edildiği, tartışmaların yapıldığı ve siyasi otoritenin sorgulandığı alanlar olmuştur. Özel alan ise mahremiyeti temsil

eden, bireyin aile ve arkadaş çevresiyle sınırlı olan bir alan olarak nitelendirilmektedir. Kamusal alanlar aynı zamanda sosyalleşmenin gerçekleştiği alanlar olarak da tanımlanmaktadır. Fransa'da ortaya çıkan burjuvazi sınıfı, kamusal alanların oluşumunda önemli bir katkı sağlamıştır. Kamusal alanlar farklılık yaratacak şekilde insan çeşitliliğini içinde barındıran, farklılıkları temsil eden ve yabancıları da bünyesine dâhil eden bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bireyler gündelik konuşmalarında kamu kelimesini devlete ait veya devlet şeklinde tanımlayabilmektedir. Oysaki kamusal alan bunun tam zıtlığını ifade etmektedir. Kamusal alan sosyal yaşamda kamuoyunu oluşturan alanı içermektedir. Kamusal alan, sadece devletin otoritesini tanımlayan ve devlete ait bir alan olarak işlev görseydi, otoriter bir yönetim anlayışından söz edilebilirdi. Buradan da kamusal alanların, modern toplumun önemli dinamiklerinden biri olduğu sonucunu bizlere göstermektedir. Kamusal alanlar demokratik bir şekilde taleplerin dile getirilmesini, toplumda demokrasi fikrinin oluşmasını sağlayan mekânlar olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda bireyler bu alanlara özgür iradesiyle ve eşit katılım sağlayarak dâhil olabilmektedir. Kamusal alanlar, baskıcı iktidar gücünü denetleme gücüne sahip bununla birlikte demokratik bir muhalefet alanı zeminini oluşturmaktadır. Nitelikli bir kamusal alan, bireylerin düşüncelerini özgürce dile getirdiği, farklılıklara saygı gösterildiği, düşüncelerin serbest bir şekilde tartışıldığı, toplumu ilgilendiren herhangi bir sorunun baskı olmaksızın dile getirildiği ve iktidarların özgür bir şekilde eleştirildiği alanlar olarak tanımlanmaktadır.

Aristoteles, bireylerin sadece kendileri için uygun bir yaşantı sunan polislerde yaşayabileceğini belirtmiştir. Polis içinde de olan (idion) ve kamusal (koinon) olarak ikili bir sitemin mevcut olduğunu belirtmiştir (Bahçeci 2018: 112). Siyasal süreçte bireylerin etkileşimlerine işaret eden bu kavram Helenist toplumda da anlam kazanmıştır. Helenist toplumda, egemen yaşam biçimi ve toplumsal ilişkilerde yapısal ve işlevselci bir ayrışmaya neden olmuştur. Ortaya çıkan bu tablo Aristoteles'in ilgisini çekmiş ve ortaya çıkan bu ayrışmayı 'ev' veya özel alan, toplumsal ilişkinin kurulduğu, theoria hayatını ise, 'polis' veya güncel tanımıyla kamusal alan olarak adlandırmıştır. Kamunun inşası olarak da Antik Yunan'daki agoralar veya kolonyal şehirlerindeki tartışma salonlarında yapılan siyasal idealler ve ortaya çıkan düşünce alışverişlerini kamusal alanın başlangıcı olarak nitelemiştir. Birinin var olması, diğerinin varlığını mecburi kıldığından ötürü, iki kavram birbirinden bağımsız olarak nitelendirilmemektedir (Alacahan ve Vatandaş 2021: 721).

Özel alanın içine kapalı yapısının Rönesans ile kırılmaya başladığı görülmüştür. Rönesans ile ortaya çıkan kabuktan kurtulma arayışları, genele yayılmaya başlamıştır. Özel alandaki mahremiyet durumu dini baskıdan kurtulmaya başlamıştır. Bu durum felsefi çalışmaların hızlanmasının önünü açmıştır. Felsefi çalışmaların hız kazanmasının olumlu sonuçları olduğu gibi olumsuz sonuçları da beraberinde getirmiştir. İletişimin güçlü hale gelmesi, dünyayı küçük bir mekân haline getirmiştir. Tanımlamalar global hale gelmeye başlamış, tanımlamalara herkes ulaşmaya başlamış ve özel alandaki gizlilikte azalmaya başlamıştır (Uysal 2019: 14).

15. yüzyılda ortaya çıkan Rönesans ile birlikte, feodalite çözülmeye başlamıştır. Bu çözülmeye birlikte aristokrasi topraktaki egemenliğini kaybetmiştir. Bu soylular kendi alanlarına çekilmişlerdir. Kilise ve toprak aristokrasisinin kamusal alandaki egemenliği zayıflamaya başlamıştır. Kamusal alan saraya sıkışmaya başlamıştır ve devlet ile toplum ayrışması da gün yüzüne çıkmıştır. Bu durum modern açıdan kamusal ve özel alanın ayrışmasının başlangıcı olarak nitelendirilmektedir. 18. Yüzyılın son dönemlerine kadar kamusal alanda gücünü koruyan feodal güç, kilise, prensler ve beyler, bu dönemde kutuplaşmaya başlamıştır. Kilisenin yozlaşmasına karşı oluşan reform hareketleri, yeni mezhepleri meydana getirmiştir. Bunun sonrasında ise kilise kamusal alandaki gücünü yitirmiştir (Yükselbaba 2008: 53-54).

Kamusal ve özel alan kavramları tarihsel açıdan değerlendirildiğinde Antik döneme kadar ulaştığı görülmektedir. Batı dillerindeki belirgin bir şekilde kullanımının ise 15. Yüzyılda olduğu bilinmektedir. Kamu kelimesinin İngilizce' deki ilk kullanımının 1470 tarihinde Malory tarafından dile getirildiği görülmektedir. Kamu kavramını Malory, sosyal alandaki bireylerin ortak çıkarlarını korumak amacıyla gündeme getirmiştir. Bu tarihten ortalama yetmiş sene sonrasında kamu kelimesi genel olarak gözleme açık olan, meydana olan şekilde yeni bir anlam daha kazanmıştır. Özel sözcüğü ise İngilizce' de 1540'lı senelerinde devletin yüksek düzeylerinde görev yapan kişileri halktan ayırmak için kullanılmıştır bununla birlikte halktan ayrı yani ayrıcalıklı birey anlamına geldiği de görülmektedir. 17.Yüzyıla gelindiğinde ise kamu kelimesi bireylerin tamamı tarafından denetlenebilir olma özelliği göstermektedir. Özel kelimesi ise bireylerin ailesi, arkadaşları gibi yakın çevresini içine alan saklanmış yaşam alanlarını ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. İngiltere'den sonra Fransa'da da kamu kavramı tiyatro izleyenlerin oluşturdukları topluluğu ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Bu kullanımın yanında Rönesans ile birlikte topluluğun çıkarını, siyasal toplulukları bunlarla birlikte git gide toplumsallaşmanın merkezi olarak görülmüştür. Batı dünyasında, kamusal alan

denildiğinde bu alana kimlerin dâhil olduğu, bu alanın hangi mekânları içerdiği 18.yüzyıl ile birlikte belirgin durumu gelmiş aynı zamanda modern kimliğini kazanmaya başlamıştır. Daha önce dar bir alanı kapsayan kamusal ifadesi, bu dönemle birlikte genişlik kazanmış; artık sadece aile ve bireylerin yakın çevrelerini değil, çok daha çeşitli insanları, yabancıları içinde barındıran bir alan kimliğine bürünmeye başlamıştır. Özel alan ise bireylerin salt yakın çevresiyle sınırlı olan doğal bir mekân olma niteliği göstermeye başlamıştır.

Kamusal alanlara tarihsel çerçeveden bakıldığında her dönemde belirli gruplara daha fazla yakın olduğu görülmektedir. Dönemler incelendiğinde belirli gruplara ithaf edildiği görülmektedir. Kamusal alanın uygulanış biçimi, kamusallığın asıl amacı içinde uygulanmadığı şeklinde yorumlanabilmektedir. Habermas'ın ideal olarak belirttiği kamusal alan, hiçbir gruba ait olmayan ve herkesi bünyesinde barındıran bir alan olarak nitelendirilmektedir. Ancak kamusal alanın tarihsel sürecine bakıldığında Antik Yunan döneminde yurttaş olarak nitelendirilen erkekler, Orta Çağ'da din görevlileri, 18. Yüzyıl da ise zengin olarak belirtilen bireyler bu alana daha hâkim konumda olmuşlardır. Her dönem kamu, kendi kamusunu belirlemiştir. Dönem paradigması, kamusal alanın oluşumunda belirleyici rol oynamıştır (Uysal 2019: 4).

Kamusal Alan-Özel Alan

Geleneksel toplum sürecinden, modern topluma geçiş aşamasında Batı dünyasında yaşanan sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmeler sonucunda gündeme gelen kamusal alan, 18.yüzyılın sonlarına doğru modernlik düşüncesinin doğuşuyla ilişkilendirilmiştir. Bu süreçle birlikte yaşamın kamusal ve özel alan olarak ayrılmasıyla, kamusal ve özel alanın sınırları daha net bir biçimde belirginleşmiştir. Tarihsel sürece bakıldığında yapılan bu ayrımın Antik Döneme kadar uzandığı görülmektedir. Bu ayrımı ilk yapan ise Aristoteles olmuştur (Bahçeci 2018: 112).

Kamusal Alan: Günlük konuşma dilinde “kamu” terimi kullanıldığında bireylerin ilk aklına gelen devlet kavramıdır. Devletin bünyesinde bulunan bir alan veya devletin kontrolündeki resmi bir kurum olarak nitelendirilmektedir. Oysaki kamusal alan, bireylerin sosyal alanları içinde kamuoyunun içerisinde oluşan bir alan olarak belirtilmektedir. Kamusal alan kavramı devlet otoritesinin egemen olduğu aynı zamanda toplumsal alan içinde özel olarak nitelendirilirse otoriter bir yönetim döneminin ötesine geçememiş olur. Kamusal alan ise bu durumun tam tersi olarak bireylerin ortak sorunlarını özgürce ifade ettikleri, tartıştıkları, birbirleriyle düşüncelerini paylaştığı alanlar olarak belirtilmektedir. Kamusal alanın genişliği ve sınırı; düşüncenin, ifade edilişin, bilgiye erişime gücünün, tartışmanın, bireylerin toplanma

ve örgütlenme biçiminin ne ölçüde güçlü olduğuna bağlıdır. Bunun yanı sıra devlet yönetiminde oluşan keyfi ve baskıcı yönetim tarzına karşı denetim mekanizması oluşturan bir muhalefet alanı olarak karşımıza çıkmaktadır (Yılmaz 2007: 3)

Kamusal alan, öncelikle özel alan olarak tanımlanan ve bireylerin mahremiyetlerini içerisinde barındıran evden çıkmakla başlar. Fakat bireylerin salt evden dışarı çıkması kamusal alan için yeterli olmayabilir, evden çıkmanın yanında bireylerin kendilerini kapitalizmin getirdiği pazar alanlarına, iş ilişkilerine ve bürokratik sistemin içine atması, kendilerini gerçek anlamda kamusal alana attıklarının göstergesidir. Bireylerin yaşadıkları kentte yürüdükleri, başka bireylerle karşılaştıkları, konuştukları, tartıştıkları, dayanışma içinde oldukları mekânlar kamusal alan olarak nitelendirilmektedir. Bu alanlar, kentin içinde bulunduğu bürokrasi, hiyerarşi gibi yapılara direnen kamusal özelliklere sahip olan mekânlar olarak adlandırılmaktadır (Güdücü 2015: 63-64).

Kamusal alan; özgürlüklerin oluştuğu, çok sesliliğin, çoğulcu bir anlayışın, renkliliğin oluştuğu bunların yanında bireylerin birbiriyle fikir alışverişinde bulunup tartışmalar yaptığı alanlar olarak tanımlanmaktadır. Başka bir görüş de kamusal ve özel alan kavramını belirli bir hiyerarşi düzeninde tanımlamaktadır. Bazı bireyler özel alanı hiyerarşinin üst katına koyarken, kimi bireylerde kamusal alanı hiyerarşinin üst katına koymaktadır. Bunlara ilaveten bazı görüşler de kamusal ve özel alan kavramlarının ayrılmasının yeterli olmadığı görüşünü savunmaktadır. Kamusal alanın iki boyutunun olduğu belirtilmektedir. Birinci boyutuna bakıldığında, mekânsal boyutunu görebiliriz. Mekânsal alan içinde, bireyler fikirlerini dile getirip, tecrübeler edinebilmekte aynı zamanda bu alanlar bilginin paylaşıldığı, müzakerelerin yapılıp yayıldığı alanlar olarak nitelendirilmektedir. İkinci bir boyutunun da toplumsal boyut olduğu belirtilmektedir. Toplumsal olarak kamusal alan incelendiğinde içinde birtakım unsurların bulunduğu görülmektedir. Toplumsal olarak içinde çeşitli olayların ve olguların olduğu, toplumsal boyut içinde bu olay ve olguların tarihsel süreçteki bağlarını ele almaktadır (Yükselbaba 2008: 69).

Burjuvazi dünyasının özel alanından topluma çıkan bireyler, kamusal toplulukların bir bileşeni olarak bu alanlarda fikirleri üretme, akıl yürütebilme ve özgürlüklerini bu alanlarda sürdürmektedir. Dinamik bir süreç olarak görülen kamusal- özel alan ilişkisi, çekirdek aile özel alanlarının yok olduğu anlamına gelmemektedir. Bunun sebebi ise, kamusal alanların içindeki fikirlerin üretilmesi, yayılması coşkusunu özel alanlardan almaktadır. Habermas'ın burjuva kamusal alanı düşüncesinde tek yönelimli bir akışkanlık değil; özel alan ve kamusal alanın birbirini desteklediği karşılıklı bir akışkanlık mevcuttur. Bireylerin salt ekonomik ve toplumsal

nedenlerle değil, özel alanın mahremiyetinden sıyrılıp özgürlüğünü kazanmış bir kişi olarak kamusal alanın bir üyesi olması özgürlüğün asıl anlamını oluşturmaktadır (İnan 2020: 106).

Kamusal alan; liberal bir siyasi yapının feodal sistemin yerine geçmesiyle oluşmaya başlayan, yurttaşların veya bireylerin toplumda yaşadıkları problemleri ve konuların tartışıldığı, fikirlerin beyan edildiği, sosyo-politik meselelerin çözüme ulaşmasında katkısı bulunan, siyasi bir muhalefet alanı olarak da nitelendirilen alanlardır. Bu alanlar, kamusal alanda oluşan ihtiyaçların devlete iletilmesinden de sorumludur. Aynı zamanda eleştirel ve kültürel tartışmaların yapıldığı alanlar olarak da tanımlanmaktadır. Batı'da Antikçağ Yunan döneminden itibaren kamusal alan genel anlamda özel ve politik olarak adlandırılan yapının dışında kalan ve bütün bireyleri kapsayan bir ortak mekânlar olarak nitelendirilmektedir. Kamusal alanlar tarihsel süreç içerisinde çeşitli anlamlar kazanmıştır. Sözlük anlamına bakıldığında kamu, herkesi; kamusal ise herkesin ortak alanını temsil ettiği görülmüştür. Bu tanımlamaya da bakarak kamusal alanın özel ve politik alanın dışılığını ifade ettiği görülmektedir. Antik Yunan'da kadının emeği ve kölelerin üzerine kurulmuş bir yapının varlığından söz edilmektedir. Bu duruma bağlı olarak da evsel alanın ve kamusal alanın zıtlığının gündeme geldiği görülmektedir. Habermas bu iki kavramın zıtlığından bahsetmektedir ve Habermas'a göre kamusal ve özel alan açık bir şekilde ayrılmaktadır (Özcan: 200-201).

Burjuva topluluğunda oluşan kamusal kurumlara bakıldığında, saraydan kopanların oluşturduğu soyluların izleri görülmektedir. Tiyatro, müze, konser alanları gibi kamusal nitelik gösteren büyük mekânlarda burjuvazinin etkisi olduğu gözlenmektedir. Oluşan bu burjuva kamusalının başat konumu, 1750'li yıllarda kendisini göstermektedir. Bu dönemde ortaya çıkan dergiler de burjuvazinin istekleri doğrultusunda yayın yapmaya başlamıştır ve bu dergilerin burjuvaların ihtiyaçlarından çıktığı görülmüştür. Bununla birlikte bu dergilerde burjuva konu edilmekte aynı zamanda da bireylerin ve grupların akıl yürütme ve eleştiri gücünü geliştirmeye yönelik düşünceler belirtilmektedir. Bu süreç içinde Fransa'daki şehirli soyluların eski ev düzenlerini korudukları gözlemlenmiştir. Burjuvadaki aile yaşamındaki mahremiyeti de horladığı görülmektedir. Bu durumlara rağmen, burjuvada oluşmaya başlayan yeni mahremiyet oluşumunun, kırsal alanlarda oluşan hatta 18.yüzyıl sonrasında bile devam eden mahremiyetten çok daha farklı olduğu bilinmektedir aynı zamanda eski büyük aile yapısındaki mahremiyetten oldukça farklıydı. Eski aile yapısında kamusal ve özel alanın ayrılmaması, bu yapının burjuva öncesi bir tarz olduğunu göstermektedir. Fransa'daki bu katı tutumun tersine İngiltere'de 17. Yüzyılın burjuvazi sürecinde İngiltere'deki kırsal soyluların bile "evin

ayrışmamışlığına” bağlı bir yapıdan uzaklaştığı görülmektedir. Yeni kamusal alan anlayışına bağlı olarak İngiltere’de evlerin de yeni oluşan sistemin paralelinde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bunun yanında mimari değişiklikleri göze çarpmaktadır. Yemek odaları ve oturma odalarının birinci kata aktarıldığı görülürken, bireylerin gün içinde çok daha fazla zamanını geçirdiği avluların da küçüldüğü ve evin arka cephelerine aktarıldığı bilinmektedir. Eskiden evin orta bölümünde bulunan avluların arka cepheye aktarılması yeni kamusal özel alan yapısının ortaya çıkmasının sonucu olarak nitelendirilmektedir. Artık salonlarda iyice küçülmüş, ayrı ayrı holler bu salonların yerini almaya başlamıştır. Ortak alanların bu derece küçülmesinin tersine ev içinde bütün bireylere ait odalarında çoğaldığı görülmektedir. Aile içindeki bu tekbaşınalaşma kibarlık olarak nitelendirilmektedir. Kibar burjuvazi evlerinde en geniş alanı yeni oluşan salonlar kaplamaktadır. Salonlar ise eve ait bir bölme olarak değil, cemiyete ait bir alan olarak nitelendirilmektedir. Aynı zamanda salonlar dost ve yakın çevreden özdeşleştirilmekten çok uzak bir görüntü çizmektedir (Habermas 2017: 117-119).

Pamela romanının, burjuva dönemindeki ilk ve uzun bir süre toplumda etkisini koruduğu görülmüştür. Bu romanda yazı yazan yazarların düşüncelerini ifade ettiği aynı zamanda fikirlerini bu roman çerçevesinde bireylere aktardığı görülmektedir. Kamusal alan içinde bulunan bireyler okuduğu şeylerle ilgili akıl yürütmeye ve fikirlerini dile getirmeye başlamakta bununla birlikte aydınlanma sürecinde rol oynamada etkin bir şekilde yer almaktadır. Pamela’nın kuruluşunun iki yıl sonrasında kamusal kitapçıların kurulduğu görülmektedir. Kitap kulüplerinin, ödünç kitap veren dükkânların, 1750 İngiltere’sinden sonraki gibi gazetelerin, haftalık dergilerin satışlarının katlanarak arttığı bir dönemde romanda burjuva dünyası içinde önemli bir hale gelmiştir. Burjuvazi sınıfı kahvehanelerin, salonların, akşam yemekleri gibi mekânların içlerinden doğarak kendilerini geliştirmiş aynı zamanda basın ve eleştirel organlar ile birlikte kamusal toplulukları oluşturmuştur. Daha öncesinde hükümetlerin inşa etmeye çalıştığı kamusal alanlar burjuvazi ile birlikte özel bireylerin oluşturduğu, akıl yürütülen ve eleştirel bir bakış açısının yapıldığı kamusal topluluklarla donatılmıştır aynı zamanda siyasi otorite ile de bir çekişme içerisine girmektedir. Burjuva kamusal alanının siyasi sorumluluğu, sivil topluluğun düzenlenme ilkesidir. Bu oluşturulan sivil toplum kurumları, kahvehane ve büyük salonlar gibi kamusal alanlar; monarşik otoritelere karşı kafa tutmaktadır. Burjuva kamusu, mutlaki bir egemenlik anlayışa karşı çıkarak, genel yasaların topluma hâkim olması gerektiğini savunmaktadır. Aynı zamanda burjuva kamusal alanı bu yasaların tek meşru kaynağının kendileri olduğuna dair siyasi bir bilinç

oluşturmaktadır. Bireylerin genel yasalarla ve eşitlik anlayışı içinde toplumsal bir rol alması gerektiğini belirtmektedirler (Habermas 2017: 126-130).

Özel Alan: Genel olarak bakıldığında özel ve kamusal alan kavramları, birbirlerine karşıt ilişki içindedir. Karşıtlık içindeki bu iki kavramı ayırt edebilmek için belirli kriterler mevcuttur. Bunlardan birincisi görünürlük kriteri olarak adlandırılmaktadır. Görünürlük; açık olan ile gizli olan arasındaki ayrımı ortaya koyan, erişebilme olanağı bulunan, ortada olan gibi anlamları ifade etmektedir. İkincisi ise kolektif olma kriteridir. Birey ve bireye ait, bireyin ilişkili olması ile toplumu ilgilendiren, toplum yararına olan, toplumun dinamiklerini desteklemesi arasında ayrımları ortaya koymaktadır. Belirtilen bu iki ölçüt kamusal ve özel alan arasındaki ayrımı derinleştirebilmekte fakat aynı zamanda bu iki kavram arasındaki ayrımı da belirli zamanlarda yok edebilmektedir. Bu sonuç da kamusal ve özel alanın ayrımında çok fazla ölçüt bulunduğunu bizlere göstermektedir. Liberal model, devlet ve serbest Pazar ekonomisi üzerinden bu ayrımı yapmaktadır. Bu ayrım sonucunda iki kavramın birbirine zıt düştüğü sonucuna ulaşıldığını ifade etmektedirler. Cumhuriyetçi erdem ismiyle kendisini ortaya koyan model ise bu ayrımın Antik Yunan'a kadar dayandığını belirtmiştir. Kamusal alan, devletin idare ettiği veya serbest piyasanın hâkim olduğu yerin ötesinde yurttaşlık alanları olarak nitelendirilmektedir. Özel alan ise ailelerin bulunduğu ve ekonominin başat bir görev gördüğü alanlardır. Bu model, kamusal alanın politik bir alan olduğunu ifade etmektedir aynı zamanda yurttaş olanların alanı olarak tarif edilmektedir. Üçüncü model ise sosyallik modelidir. Bu model, toplumsal alanda planlı olmayan toplumsallaşmanın olduğu dile getirilmektedir. Burada önemli olan, planlı olmayan bir sosyal etkileşimin varlığıdır. Sosyalleşme plansız bir şekilde gerçekleşmektedir. Özel alan ise mahrem olandır ve gizlilik önemli bir kriterdir. Geleneksel toplumlarda kamusal alana göre özel alanın daha fazla yer kapladığı görülmektedir. Bu tarz toplumlarda kamusal alanın çok sınırlı olduğu, özel alanın ise oldukça geniş olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Özel alan; aileleri, lonca gibi daha çok ekonomik ve dini boyutu olan grupları, sosyal yaşam içindeki eğitim ve ekonomi gibi kapsamlı alanları da kaplamaktadır. Modern topluma bakıldığında ise durumun tam tersi olduğu, özel alanın oldukça daraldığı aynı zamanda kamusal alanın ise sınırlarının gitgide genişlediği görülmektedir. Modern toplumla birlikte daha önce özel alanın sınırları içinde bulunan yerler, kamusal alanın hâkimiyetine geçmiştir (Özbek 2004: 44).

Özel alan kavramı, kamusal alandan bağımsız bir biçimde düşünülmemektedir. Kamusal alan ve özel alanlar birbirinin tamamlayıcısı ve zorunluluğu olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern olarak kamusal alanların işlevleri 18.yüzyılın ürünleri olarak

değerlendirildiği gibi, özel alanda aynı dönemde oluşan bir yapılanma olarak görülmektedir. Kamusal ve özel alan, aynı dönemdeki şartların ürünleri olarak nitelendirilmektedir. Bu iki kavram genel olarak değerlendirildiğinde kamusallık bütün bireylerin denetimine açık bir şekilde olduğu görülürken, özel ise dışa kapatılmış, dış çevreden yalıtılmış, aile ve yakın arkadaşlar ile sınırları kesin bir biçimde çizilmiş, toplumdan izole yaşam biçimini ifade eden kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern dönem, bireylerin birbiriyle daha fazla etkileşim içinde olmasını ve insanların farklı alanlara hâkim olmasını sağlamaktadır. Bilgideki ve teknolojiyeindeki değişimler kamusal alanı etkilediği gibi özel alanı da etkilemiştir ve bu değişim hızlı bir şekilde devam etmektedir. Bu değişim karşılıklı olmakla birlikte bu süreç kamusal alanın lehine, özel alanın aleyhine işlemektedir. Genel olarak bakıldığında kamusal alanın sınırlarının genişlediği, özel alanın ise gittikçe daraldığı görülmektedir. Bu değişimi özel alan çerçevesinde değerlendirirsek günümüzde internetteki teknolojinin gelişmesi, özellikle de sosyal medya bu kadar etkin olmasından dolayı özel alanı toplumun önünde ciddi bir biçimde aleni hale getirmiştir. Bu durum özel alanın, kamunun gündemine oturmasına ve ilgisini özel alana çekmesine neden olmuştur. Özel alandaki bu daralmayla birlikte bireyler özneliğini kamusal alanlara yansıtarak, öznelliklerini nesnelleştirmektedir. Genel sürece bakıldığında, daha önce bireyler tarafından oluşan daralmanın, günümüzde dışarıdan yapılan bir dayatmayla yapıldığı görülmektedir. Dünya’da gerçekleşen teknolojik değişimler, internetin ve sosyal medyanın da gelişmesi toplumsal anlamda da değişimleri beraberinde getirmiştir. Bireylerin yaşam biçimleriyle birlikte, fiziksel anlamda da değişimler yaşanmaktadır (Alacahan ve Vatandaş 2021: 721).

Modern döneme bakıldığında, teknolojinin ve dijitalleşmenin de etkisiyle dünyanın gözetim sistemleriyle donatıldığı görülmektedir. Bundan dolayı bireylerin toplumdan izole ve kendisine özel bir alan oluşturma ortamının zayıfladığı yorumu yapılabilmektedir. Bu sonuç da özel alanların daralmasını önünü açmaktadır. Bu dönemde bireyler internet ortamı, sosyal medya veya sokak ve caddelerde konumlandırılan kameralar üzerinden, tamamen gözetim toplumunun etkisi altında kalmaktadır bundan dolayı da insanların özel alanları sınırlanmıştır. Bireyler bu gözetim sistemleri tarafından kuşatılarak, her anları denetlenebilir bir hal almaktadır. Bu denetlenebilirlik sadece kamera ve kayıt sistemleriyle değil, kredi kartı gibi bireylerin özel bilgilerinin bulunduğu aygıtlarda da yapılmaktadır. Bunların hepsini bir araya getirdiğimizde, bireyler artık gözetlenmekten kaçamamaktadır. Tamamen denetlenebilir bir ortamın oluşması, bizlere bu alanların birer panoptikon haline geldiğini göstermektedir. Bu

sonuç, özel alanlar için çok önemli olan gizlilik ilkesinin bozulduğunu göstermektedir (Bauman 2006: 60).

Özel alanların, kamusal alanlardan ayrılan en önemli niteliği, bireylerin kişisel mülkiyetlerinin olması ötesinde kamusal alanların toplumdaki bütün bireylere açık olması olarak değerlendirilmektedir. Parklar, bahçeler, herkese açık yeşil alanlar, çocukların oynadığı oyun alanları, spor tesis alanları, dış çevrede bulunan doğal mekânlar, tesisler, dizayn edilmiş yeşil alanlar, alışveriş merkezleri, meydanlar, pazar alanları, kaldırım ve yürüyüş yolları gibi mekânlar kamusal alan olarak değerlendirilmektedir (Erdönmez ve Akı 2005: 74-75). Kamusal alanın temellerinin Eski Yunan devleti döneminde ortaya çıktığı bilinmektedir. Aristoteles'e göre, toplumda çeşitli yaşam biçimleri mevcuttur. Bu yaşam biçimlerinden en altta olanı bireylerin bedenleriyle ilişkilidir ve Aristoteles bu alanı özel alan olarak ifade etmektedir (Onat 2010: 15).

Devlet ve toplumların birbirleriyle karşılıklı bir şekilde nüfus etmeleri sebebiyle, aile yapısının toplumsal yeniden üretme süreçleriyle bağlantısı git gide çözülmeye başlar ve yeni bir yapılanma sürecine girer. Özel alanın merkezinde bulunan mahremiyet alanı, özel alan özel olma niteliğini kaybettiğe, özel alanın kıyısına çekilmektedir. Liberal dönemde burjuvalar özel yaşamlarını meslek ve aile içinde yaşamaktaydı. Malların mübadele edildiği ve toplumsal olarak emeğin alanı özel alana ait olarak nitelendirilmektedir. Özel alanın liberal burjuva döneminde oldukça geniş bir alanı kapladığı görülmektedir. O dönemlerde aynı mantık yapısıyla kurulan bu iki alanın, sonrasında karşıt bir yapılanma içine girdiği sonucuna ulaşılmaktadır. O dönemden sonra aile yapısının gittikçe daha dar alana çekilmesi, çalışma yaşamının ve toplumsal etkileşim alanının daha geniş bir alana yayılarak kamusal alanı genişletmesi bu sonucu doğrulamaktadır. Bireyin gündelik yaşamında iş yaşamında geçen zaman dilimi daha önce özel bir alan olarak görülürken, liberal dönem ile birlikte kamusal özellik taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Büyük işletmeler ve şirketler her ne kadar mülk sahibinin ve sermaye sahibinin yönetimi altında olsa da aldıkları kararlar neticesinde nesnelleşme zorunluluğuna girmiştir. Günümüzde aileye sıkışmış olan özel alanın tersine meslek alanlarının tamamen kamusal nitelik gösterdiği görülmektedir. Mesleklerin özerk bir hal alması ile birlikte, aile üretkenlik işlevlerini yitirerek tüketime yönelmeye başlamış daha da önemlisi ise artık aile ekonomik işlevlerinden koparılmaya başlamıştır (Habermas 2017: 266-268).

Kamusal Alan ve Özel Alanın Tarihsel Gelişimi

Antik Yunan dönemi yurttaş ve yurttaş olmayan olarak ayrılan iki yapıyı bir düzene sahiptir. Polisin yurttaşları tamamı ile özgür olarak nitelendirildikleri için (erkekler) yurttaş kimliğine sahip olmaktadır. Özgür olarak değerlendirilmeyen; kadınlar, yabancılar, köleler, zanaatkârlar polis yurttaşları olarak sayılmamakta bununla birlikte agoraya katılımları ve konuşma gibi haklardan mahrumdurlar. Yurttaş olan bireylerin herhangi bir işi yapma yükümlülüğü yoktur. Polis'te yapılan etkinlikler kamusal alanın önemli konuları arasında yer almaktadır. Kamusal alan dışında bulunan bireyler özel alanın içindedir. Kamusal alan özgürlük ve eşitliğin sembolü olarak belirtilmektedir. Kamusal alanda yer alan bireyler ne yönetmektedir ne de yönetilmektedir, buradaki bireyler eşittir aynı zamanda yurttaştır (Çetin 2006: 11-12).

Antik Yunan düşüncesi temelinde kadının emeği ve köleliği üzerinde kurulmuş olan bir sistem süreci içinde, özel ve kamusal alan bir zıtlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Antik Yunan'daki şehir devletleri incelendiğinde, iki mekân türünün olduğu görülmektedir. Özgür vatandaş olarak nitelendirilen bireylerin ortak kullandıkları alan koine yani polis olarak, bireylerin kendilerine ait olduğu alan ise "idia" olarak nitelendirilmektedir. Bu iki alanın Antik Yunan döneminde kesin sınırlarla ayrıldığı görülmektedir. Kamusal alan belirli bir mekân olarak nitelendirilmemesine rağmen, genel olarak pazar meydanlarında gerçekleşmektedir. Kamusal alanlarda genel görüşmeler, düşünceler müzakere edilebildiği gibi meclis görüşmeleri şeklinde de tartışmalar yapılabilmektedir. Yunanlılara göre kamu, özel alan karşısında bir özgürlük alanı olarak yükselmektedir. Toplumsal alan içinde her sosyal sorun, kamusal alanda tartışmaya açılmaktadır. Bireyler bu alanda her doğruyu görebilmektedir. Sosyal sorunlar, bu mekânlarda gerçekleşen konuşmalarda hayat bulmakta ve şekil almaktadır (Habermas 2017: 60). Kamusal alanda, topluluğun beraber yaşama arzusu ön plana çıkmakta bununla birlikte dayanışma duygusunun, bireylerin duyarlılıklarının arttığı ve sosyal adaletin sağlandığı mekânlar olarak adlandırılmaktadır (Çınar-Özkan 2017: 59).

17. yüzyılda Fransa'da, kamu içinde tüketiciler ve eleştirenler yer almaktadır. Fransa'da o dönemde kamuyu saray, burjuva ve soylular oluşturmaktadır. İlk oluşan kamusal alanda sarayın ve şehrin dâhil olduğu görülmektedir (Habermas 2017: 98). Özel alandaki zorluklardan ve güçlüklerden arınmış olan bireyler siyasi yaşamın yer aldığı alan olan kamusal alana dâhil olurlar. Aristoteles, siyasi yaşam alanlarının zorunlu ve isteğe bağlı alanlar dışında yer aldığını dile getirmektedir aynı zamanda erdemlerin ancak "polis" içinde yer aldığını belirtmektedir. Aristoteles, Polis'i bireylerin birbiriyle iletişime geçtiği, bir araya geldiği alanlar olarak değerlendirmekte aynı zamanda bu alanları bireylerin özgürlük alanları olarak nitelemektedir.

“Polis” in ortaya çıkmasıyla, bireyler kendisini diğer varlıklardan ayıran niteliklere sahip olma noktasına gelmiştir. Bu alan siyasal bir varlık olarak; yasama, yürütme ve yargının hepsini içinde toplamaktadır (Onat 2010: 15). Kamusal ve kişisel sözcükleri, Batı’daki kullanımıyla kamu-özel ayrımını ifade etmektedir. Kamu sözcüğü, İngilizcedeki birinci anlamının “kamu”, topluluğun ortak çıkarlarını ortaya koymaya çalışan bir ifadeyi nitelemektedir. Özel sözcüğünün kullanımı ise, üst düzey devlet yöneticilerinin dahil olduğu “ayrıcalıklı kişi”, anlamını taşımıştır. 17. yüzyıl sonlarına doğru kamu ve özel kelimelerinin bugün kullanılan anlama benzediği görülmüştür. Kamusal ifadesi toplumda bulunan her bireyin denetimine açık olurken, özel sözcüğünün ise bireyin aile ve arkadaş çevresiyle sınırlandığı belirtilmiştir (Sennet 2002: 32).

Modern demokrasinin tanımlamasında kamusal alanın önemli bir rolü olduğu vurgulanmaktadır. Modern anlamda kamusal alanlar iktidarın denetleyici bir mekanizması olarak karşımıza çıkmaktadır. Çoğulcu bir sistemde işleyen kamusal alan, modern demokrasinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Antik Yunan’a bakıldığında kamusal alanların sadece özgür vatandaşlara açık olduğu görülmektedir. Mülksüz bireyler, kadınlar, yabancı bireyler ve alt sınıfa ait yurttaşlar kamusal alanda alınan karar alma mekanizmasından dışlanmaktadır. Seçkinler sınıfının oluşturduğu grup, kamusal alandaki denetimini Roma döneminde de devam ettirmiştir. Orta Çağ döneminde kamusal ve özel alanın ayrımından söz edilememektedir. Kamusal ve özel alandaki ayrımın 18. Yüzyılda burjuva sınıfının yaşadığı kentlerde ortaya çıktığı görülmektedir. Burjuvanın egemenliği doğrultusunda şekillenen sonrasında yabancılarında dâhil olduğu, kahvelerde ve salonlarda hayat bulan kamusal alanlar; siyasi otoritenin sorgulandığı ve sorunsallaştığı aydınlanmanın mekânları olarak nitelendirilmektedir. 19. Yüzyıla gelindiğinde ise kamusal alanların devletin ve piyasanın denetimine girdiği görülmektedir (Nebati 2020: 833).

Aristoteles’ten sonra kamusal ve özel alan ile ilgili pek çok düşünce dile getirilmiştir. Kamu sözcüğünün iki önemli kullanımı olduğu görülmektedir. İlk olarak herkes tarafından görülen ve duyulan bir terim olarak kullanıldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu alanda gördüklerimizi ve duyduklarımızı başka bir bireyin bizleri gördüğü ve duyduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Tarihsel süreçteki ikinci kullanımı ise bize ait olmayan, bizim dışımızda olanı ifade etmek için kullanılmıştır. Aynı zamanda bizden farklı olarak ortak bir kullanım alanı, toplumdaki bütün bireyleri bünyesine dâhil eden bir alandan söz edilmektedir. Burada bireyler bir araya gelebilir, toplanabilir ve kendilerini ifade edebilmektedir. Bununla birlikte bireyleri bir araya getiren ortak bir dünya tanımlanan kamusal alanlar, bireylerin kendilerini topluma

ifade ettikleri alanlar olarak nitelendirilmektedir. Bu düşünce eşliğinde kamusal alan; tarihsel süreçte her bireye eşit olarak yaklaşan aynı zamanda hiçbir dinsel, kültürel, toplumsal statü gözetmeksizin insanlara sunulan bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır (Uzun 2006: 14).

Özellikle 18.yüzyılda kentlerde, kamusal alanlar önemli bir rol oynamaktadır. Kentlerin dinamiğini, kentteki bireylerin yaşam biçimlerini ve bireylerin kendilerini ifade edişlerini yoğun bir şekilde karşılamaktadır. 18. yüzyılda özellikle Avrupa’da sayıları her geçen gün artmakta olan gazeteler, dergiler, kitaplar gibi yayın kuruluşları bunlarla birlikte bireylerin bir araya gelebileceği salonlar, kulüpler ve kahvehaneler gibi mekânlarda hiçbir statü ve sınıfsal bir ayrım gözetmeksizin oluşturulan tartışma alanları kamusal alanların ortaya çıkmasında ve sonrasında etkin bir hal almasında önemli bir katkı sağlamıştır. Bu alanlar Avrupa’da bireylerin ve toplumların aydınlanmasını, insanların toplumsal çevreye karşı duyarlı ve sorgulayabilir bir bakış açısına sahip olmasını beraberinde getirmiştir. Bu durum da Avrupa’da toplumsal değişim ve dönüşümün oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bunun yanı sıra kamusal alanlar tartışmaların yapıldığı, bireylerin kendilerini ifade ettikleri ve dinledikleri, fikir ve düşüncelerin karşılıklı olarak dile getirildiği alanlar olmasından ötürü de siyasi alanı denetleme görevi görmeye başlaması modern toplumun gelişimi için önemli görülmektedir (Kömeçoğlu 2005: 28-35).

Habermas’ın Kamusal Alan Düşüncesi

17. yüzyıl ile birlikte kamu ve özel alan arasındaki ayrışmayı tarihsel süreçte incelemeye başlamıştır. Burjuva toplumunun oluşum sürecinde oluşan ilk kurumlarda öncelikli olarak saraydan kopan soyluların izlerinin devam ettiği görülmektedir. Buna rağmen tiyatro, müzeler, konserlerde oluşan büyük kitlelerin oluşturduğu kamusal toplulukların tamamının burjuva niteliğine sahip olduğu görülmektedir. Oluşan burjuva kamusal alanının üstünlüğü 1750 yılları itibari ile ön plana çıkmaya başlamaktadır. O dönemde yayımlanan dergi, gazeteler burjuva topluluğunun taleplerine göre şekillenmeye başlamıştır. Burjuva kamusal alandaki evlerin yapısında değişimler görülmeye başlarken, soyluların ev düzeneklerinde değişimler olmadığı görülmektedir. Aynı zamanda soylular, burjuvanın aile düzenini horladığı bilinmektedir. Romanların ve dergilerin sayısının arttığı görüldü aynı zamanda yazarlık önemli bir meslek olmaya başladı. Yazarlar bu dönemde kendilerini ifade eden aktörler olarak nitelendirilmeye başladılar (Habermas 2017: 117-124).

Kamusal alan, sivil toplumun bir parçası olarak nitelendirilmekte, devletin otorite kurma sisteminden ayrı olarak düşünülmesiyle birlikte aynı zamanda ilişkilidir. 18. ve 19. yüzyılda sitelerin oluşmasıyla kamusal ve özel alandaki karşıtlığın arttığı görülmüştür. Sitedeki

bireylerin yurttaş olabilmeleri için katıldıkları bütün etkinlikler kamusal alan içinde gerçekleşmekteydi. Bundan dolayı kamusal alanın sınırlarının genişlediği yorumu yapılabilmektedir. Bunun haricinde ve ailedeki yaşantılar özel yaşam olarak belirtilmektedir. Eski dönemlere bakıldığında Klasik Çağ'da yönetebilme, karar verebilme, yargılama ve kamusal işleyişleri kamusal alanı oluşturmaktadır (Yükselbaba 2008: 50-51). 1970'li yıllarda kamusal alan kavramının tartışmalarının yoğun bir şekilde yapıldığı görülmektedir. Habermas, kamusal alanı fiziksel ve sembolik olmak üzere iki açıdan ele almaktadır. Bu alanlar caddeler, sokaklar ve meydanlardan oluştuğu için Habermas bu alanları fiziksel olarak incelemiştir. Bu alanlarda, toplumdaki bireyler şikâyetlerini dile getirmekte aynı zamanda karşı bir muhalefet oluşturabilmektedir. Bununla birlikte yeni bir düzen için topluma da çağrı yapabilmektedir. Bu alanlarda bilgilerin dolaşması, kamusal düşünce ve görüşlerin yaygınlık kazanması bununla birlikte basın özgürlüğünün üzerinde durulması önem arz etmektedir. Habermas, kamusal alanları kamuoyunun oluştuğu alanlar olarak nitelemiştir. Bu alanlarda fikirler tartışılır, üretilir, farklı görüşler bir araya gelerek ortak bir noktada birleşir. Bireyler kamusal alanlarda kendilerini ifade ederek görüşlerini belirtmektedir. Bireyler kamusal alanlarda yurttaş olma bilincine ulaşmıştır aynı zamanda özgürlüklerin yaşandığı bir mekândır. Habermas'a göre bu alanlar; bireylerin özgürlüklerini kullandığı, basın özgürlüğünün olduğu alanlar olarak tanımlanmaktadır (Bahçeci 2018: 113-114).

Aynı zamanda devlet ve ekonomik alanların dışında bir alan olarak kendisini konumlandığını dile getirmektedir. Bunların yanı sıra ekonomik ve devletin egemenliğinden sıyrılmış bir siyasal alanı temsil etmektedir. Bu alanlar müzakerelerin, uzlaşının ve eylemlerin yurdu olarak nitelendirilmektedir. Bununla birlikte siyasi otorite ile sürekli temas halindedir ve siyasi otoritenin baskısı altında kendisini görmektedir. Habermas, bu alanlarda bireylerin sürekli etkileşim içinde bulunduğunu ifade etmektedir. Kamusal alanlar müzakere sisteminin oluşması için gerekli koşulları sağlamaktadır fikrini dile getirmektedir. Bununla birlikte ideal bir kamusal alan fikrini savunarak, normatif bir yapı sistemini savunmuştur. Kamusal alanı, homojen ve soyut bireylerin merkezde olduğu burjuva sisteminden, sivil toplumun merkezde olduğu aynı zamanda farklılaşmış bireylerden oluşan bir kamusal alana geçiş olarak tanımlamıştır. Habermas'ın burjuva kamu kavramı, 17. ve 18. yüzyıldaki Avrupa'da oluşan kamusal yaşamı ifade etmektedir. Aynı zamanda günümüzdeki kamusal alandan çok daha farklı olduğunu dile getirmekte ve ideal tipin oluşumu olarak nitelendirmektedir. İdeal tipten anlaşılabilir, yurttaşların eleştirel bir bakış açısı geliştiren homojen ve tekçi bir yapının oluşudur (Özcan 2003: 201-202).

Habermas, bireyleri toplumsal bir varlık olarak nitelemiştir. Özellikle ikinci dünya savaşından sonra Almanya’da daha fazla ön plana çıkan Habermas, bu dönemde siyasi alandaki özgürleşmeye oldukça önem vermektedir. Siyasi alandaki özgürleşme, toplumun demokratikleşmesinde belirleyici bir faktör olacaktır. Habermas, kamusal alanı toplumların bütünleşmesini sağlayacak yegâne güç olarak görmektedir. Baskıcı bir toplumda, bireylerin kendilerine özgürlük alanları oluşturmak istediğini dile getirmektedir bu durum baskıcı toplumsallaşmanın çatlamasına neden olabilmektedir. Çeşitli düşünce fikirleri bir araya getiren kamusal alanın özellikle modern toplumun dinamikleri içinde kendisini ön plana çıkardığını dile getirmektedir. Kamusal alanın, modern toplumun oluşum sürecinde temel bir görev aldığını dile getirmektedir. Burjuva kamusunun oluşumuyla modern toplumun ortaya çıktığı düşüncesini öne sürmektedir. Burjuva kamusu politik yönüyle toplumsal bir görev üstlenmiştir. Rasyonel tartışmaların yapıldığı bu alanlar aynı zamanda içerisinde ideal özgür bireyi tanımladığını belirtmektedir (Torun 2020: 221-222). Habermas, özgür bir toplum ifadesini kullanmaktadır. Bireylerin, öznelliklerini kullanabilmeleri için iletişim biçimlerini ön plana çıkarmaktadır. Bireyler arasındaki iletişimin karşılıklı olması sonucunda araçsal aklında zayıflayacağı düşüncesini taşımaktadır. Güçlü bir iletişim, araçsal-aklın zayıflamasını sağlayacak aynı zamanda insanların birbiriyle olan etkileşiminin özgür bir biçimde olmasını beraberinde getirecektir. Özgür bir toplum olma yolunda önemli bir adım atılacaktır. Kamusal alanlarda bu düşünce yapısının oluşmasını sağlayacak bir araç olarak göze çarpmaktadır (Slattery 2010: 427).

Habermas, kamusal alanın modernite ile birlikte ortaya çıktığını savunmaktadır. Kamusal alan, özel alandan kendisini ayırarak ayrı bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle sanayileşmenin etkisiyle oluşan kapitalizm sonrası kendini göstermeye başlayan bir yapıya sahiptir. Sanayi öncesinde üretim aile içinde oluşmaktayken, sanayileşme ile birlikte üretim aile dışına çıkmıştır. Sanayi toplumunda üretim özel alanın dışına çıkarak kamusal alanda gerçekleşmeye başlamıştır. Feodalizm döneminde siyasal yapının merkezi aileydi yani özel alandı. Modern dönemde ise siyasal yapının egemenliği ailenin dışına çıkarak kamusal alana geçmiştir. Aile modern öncesinde sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik yapıdaki egemenliğini, modern toplumda aile dışına bırakmıştır. Modern toplum ile birlikte sosyal alanlar bu yapılarda egemenliği sağlamıştır. Habermas, oluşan kamusal alanlarda bireyler rasyonel düşünceler geliştirerek yeni düşünceler ortaya atabilmektedir. Kapitalist toplumlarda demokrasi anlayışının yerleşebilmesi için kurumsallaşmış bir kamusal alanın varlığından bahsetmekteydi. Habermas, demokrasi, modern toplum ve kamusal alan arasında bağ

kurmaktadır. Kamusal alan, modern toplumun ve demokrasinin çıkış noktası olduğunu dile getirmektedir. Kamusal alan, devlet aygıtlarının dışında yurttaşların toplandığı ve düşüncelerini tartıştığı alanlardır. Habermas'a göre kamusal alan, sivil toplum içerisinde çıkan bir alan olma özelliği sergilemektedir. Sivil alan ile farklı olmasına rağmen, sivil toplumun içinden doğduğunu dile getirmektedir. Kamusal alanlar, siyasal kavgaların çözüme kavuşmasını sağlayan rasyonel ve eleştiri söylemlerinin gerçekleştiği kültürel ve sosyal alanlardır (Demir ve Sesli 2007: 279-280).

1700 yılları itibariyle burjuva kamusu toplumda kendisini göstermeye başlamaktadır. Bu oluşum kendisini mimaride de göstermektedir. Burjuvazi toplumunun ortaya çıkmasıyla birlikte modern çekirdek aileler oluşmaya başlamıştır bununla birlikte çekirdek aile için modern yapıları evler inşa edilmiştir. Bu dönemde aile içindeki bütün bireylerin sahip olduğu özel odaların yanında, bütün bireylerin bir araya toplandığı ailedeki bütün fertlere açık olan salonlar kamusal alan niteliği göstermektedir. Kamusal alanın genişlemesi ve bu alanın çeşitli çıkarlar doğrultusunda bölünmesiyle birlikte gerçekliğini yitirmeye başlamıştır. Rasyonel bir hale büründürülmek istenen siyasal kamusal alan, ayrı fikirlerin bulunmasına rağmen ortak çıkarlar doğrultusunda hareket etmeye çalışmıştır. Fakat mülk sahiplerinden dolayı burjuva kamusal alan bu öngörüye gerçekleştirememiştir. Liberal düzen ile birlikte mülk sahipleri, özel alandaki ilişkilerini piyasanın çıkarı doğrultusunda kamusal alanlara taşımıştır. Bununla birlikte devlet otoritesi kamusal alanı kendi lehine kullanmaya başlamıştır. Liberal sistem içindeki kapitalist güç, devlet erkinin bu alanları kontrol etmesine yardımcı olmuştur. Özgür tartışma ve fikirleri dile getirme olanağı sağlayan kamusal alanlar, akıl yürütme fonksiyonlarını yitirmeye başlamış aynı zamanda rasyonaliteden uzaklaşmaya başlamıştır. Mülk sahipleri kamusal alanlara karşı bir tepki göstererek, bu alanların bölünmelerine neden olmuştur. Özgür düşüncenin sembolü olan iktidarın denetim mekanizması kamusal alanlar, devletin otoritesinden daha fazla otoriter bir yapıya bürünebilir. İşçileri, mal sahibi olmayan ve eğitim seviyesi düşük olan kitleleri bir araya getirerek geniş bir yapıya kavuşan kamusal alan, mevcut iktidar karşısında yeni bir iktidar olma durumuna gelmektedir. Bu durum burjuvanın tepki göstermesine neden olmaktadır. Habermas bu olayı çelişkili bir yapı olarak değerlendirmiştir (Odabaş 2018: 259-261).

Marx'a göre kapitalizm, kendisini yıkmakla tehdit eden içerisindeki çelişkilerden muzdariptir. Bu çelişmelerin toplumu zorladığını dile getirmektedir. Marx, kapitalizmin bünyesinde barındırdığı rekabet vurgusunun, kapitalistin davranışını zorladığı düşüncesindedir. Kapitalizm, kapitalistlerin kapital biriktirmelerini zorunlu kılmıştır. Birey her zaman kendi çıkarlarını korumaya odaklanmıştır. Birey her ne kadar kendi aleyhine çalışsa da tarihsel

gelişme lehine hareket etmektedir. Üretimin artması, servette oluşan artış bunun yanı sıra artan fukaralık ve sefalet, işçilerin karın tokluğuna ve çok zor şartlar altında çalışması gibi sonuçları beraberinde getirmiştir. Bunun en büyük sebebi ise yedek endüstri ordusu olarak nitelendirilen işçilerin, yani artık işçi nüfusu olarak isimlendirilen bireylerin ücretlerinin en alt seviyede tutulmasıdır (Popper, 1968: 178).

Habermas, modern dönem içinde kamusal alanların çözümlenmesini ilk yapan kişi olarak bilinmektedir. Bu kavramın sosyal bilimlerde tekrardan gündeme gelmesine de Habermas önderlik etmiştir. Modern toplumun önemli dinamiklerinden biri olan burjuva kamusal alanı Habermas'ın önemli çözümlerinden biridir. Habermas daha çok 17. ve 20. yüzyıllar arasındaki dönem içinde kamusal alanla ilgilenmiştir. Bu dönemler içinde kamusal alanın üç bölüme ayırmıştır. İlk olarak Orta Çağ dönemindeki temsili kamu, ikinci olarak Fransız devriminden önceki döneme denk gelen burjuva kamusunun zeminini oluşturan edebi kamu son olarak da politik yani burjuva topluluğunun kamusal alanlarıdır. Habermas'a göre modern kamusal alan, burjuva kamusunun oluşum ve dönüşüm süreçlerini içermektedir. Burjuva olarak nitelendirilen gruplar kendilerini okuma toplulukları olarak görmektedir aynı zamanda kendilerini gerçek kamusal alanların taşıyıcıları olarak nitelendirmektedirler. Entelektüellerin, sanatçıların, mülk sahipleri gibi çeşitli grupların bir araya gelerek oluşturulan okuma ve tartışma topluluklarını Habermas, edebi kamu olarak nitelendirmiştir. Bu durum Fransız devriminden hemen önceki dönemde devlet erki, bu gruplar tarafından kamusal alanda meşrulaştırılmaya başlanınca kamusal alanın gücü zayıflamaya başlamıştır (Habermas 2017: 90).

Kamusal toplulukların mekânları arasında kahvehaneler ve salonlar bulunmaktadır. Bu mekânlarda, bireyler herhangi bir statü ve mevki ayrımı olmaksızın bir araya gelerek süreklilik taşıyan ve devlet işleriyle ilgili konular hakkında tartışmalar yapmaktadır. Bu mekânlara gelen bireyler tamamen eşit pozisyona sahiptir. Kamusal alanlarda yapılan tartışmalar ve sorulan sorular o döneme kadar hiç sorulmamış sorulardan oluşmaktadır. Bu durum birçok konunun sorunsallaşmasını beraberinde getirmiştir. 18.yüzyılda ise kamusal alan politik işlevler yüklenmeye başlamıştır bunun yanında edebi kimliğini korumaya devam etmiştir. Eğitim düzeyi yüksek olmak ve mülk sahibi olmak da kamusal alana ait olmanın ölçütleri arasında olmaya devam etmiştir. Bu şekilde burjuva kamusu, devlet otoritesinin aldığı kararlarda aktif rol oymak istemekte ve denetleyen bir güç olmaya çalışmaktadır. Aynı zamanda politik alanda düşünceler üreten, kendi çıkarlarını toplumun çıkarlarıyla bağdaştıran bir kamusal topluluklar haline bürünmektedir. Bunun sonucunda burjuva kamusu politik alanda kendi çıkarlarını

devletin erkiyle uzlaştırarak normatif bir yapı statüsünü kazandırmaya çalışmaktadır (Habermas 2017: 152-158).

Bu dönemde ekonomi serbest piyasanın elinde bulunmaktadır ve burjuvanın talebi de ekonominin devletten arındırılmış olmasıdır. Devlet erkinin yasaya dayanmadan gerçekleştirdiği müdahaleler kapitalist sisteme hizmet ederek özel kişilerin çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir. Bu durum rasyonel anlayışa ters düşeceğinden, müdahale karşımıza kötü bir sonucu doğuracaktır (Habermas 2017: 166-167). Akıl yürütmeler yoluyla gerçekleşen yasalarda devletin müdahalesi olmadığı için orada bir sorun yoktur. Burjuva kamusal döneminde yasalar gelirli akıl yürütme süreçlerinden geçirildiği için meşru bir nitelik kazanmıştır. Burjuva kamusunda, devletin yürüttüğü bütün faaliyetlerin denetlenmesi gerektiğini dile getirmektedir. Bireylerden oluşan bu gruplar, bir araya gelerek ortak sorunlar hakkında konuşarak fikir birliği elde ettiğinde, akıl yürütülen bir alan olma niteliği kazanır. Burjuva kamusu devletin otoritesi karşısında özel bir özerk alan olma niteliğine sahip olur. Bireylerin kişisel özgürlükleri belirlenmiş genel yasalar ile güvence altına alınmıştır. Bireylerin özgür olması ve her bireyin eşit olması bu yasalarla belirlenmektedir. Yasalar kamusal alan içinde tartışılarak, fikir birliğine varılarak oluşturulmuş, mutabakata varılmış genel kurallardır (Habermas 2017: 202-206).

Modern dönemdeki kamusal alanda, toplumun uzlaşıya varabilmesi için akıl ve bilime ihtiyaç duyulmaktadır. Birey kendi iradesi ve aklı ile kendisini geliştirebilme olanağı bulabilmektedir. Bireyler eleştirel ve tartışma alanlarına eşit ve özgür bir biçimde katılabiliyorsa akıl yürütme faaliyetleri sonucunda rasyonel sonuçlara ulaşabilecektir (Özbek 2004: 42). Bireyler, etkileşimleri süresince üzerinde anlaşabilecekleri tartışmaları yapabileceklerdir. Üzerinde tartışılan konuların sonucunda rasyonel olarak anlaşmaya varılabilecektir (Outhwaite 2008: 252). Bireylerin etkileşiminde, dinleyici konumunda olan kişi rasyonel olarak süreci değerlendirerek kendi özgür iradesiyle evet veya hayır cevabını verebilmektedir. Kendi düşüncesini öznel bir kişi olarak ifade etme özgürlüğüne sahiptir. Kamusal alan da bu düşüncelerin paylaşıldığı yer olarak nitelendirilmektedir (Habermas 2001: 324).

Kamusal alanlarda yer alabilmek için gerçek ölçüt olarak rasyonel ve seküler akıl yürütme esas alındığından, bazı grupların kamusal alanın dışında kaldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Geleneğin ve göreneğin bununla birlikte dini referansı ön plana çıkaran düşüncelerin kamusal alanda ön plana çıkması mümkün değildir. Bu durum kamusal alanın belirli gruplara kendisini kapattığını göstermektedir. Kamusal alanların gelenek, görenek ve

dini yapılara kendini kapatması, bu alanların belirli gruplarla sınırlanmasını beraberinde getirmektedir. Bu önermeye göre, modern kamusal alanın dışlayıcı bir nitelik göstermektedir. Habermas'da işçi, köle ve kadınları kamusal alanların aktörü olarak belirtmemektedir. Rasyonel düşünceye sahip olan kamusal alanda yer alan birey dini düşüncelere ve geleneklere sahip olabilir fakat bu bireyler bu düşüncelerini kamusal alanın dışında bırakmak durumundadır. Seküler bir yapıya sahip olan kamusal alan, dini referansları kendi dışında bırakmaktadır. Bireyler rasyonel akıl yürütme dışındaki her durumu kamusal alanın dışına atmaktadır. Kamusal alanda önemli bir noktada eşit katılımın sağlanabilmesidir. Farklılıklar çerçevesinde eşit katılım önem oluşturmaktadır. Genel olarak bakıldığında kamusal alanın monist bir yapıda olduğu söylenebilir. Kamusal alan öncelikli olarak mutlakiyetçi bir devlet yapılanmasına karşı çıkarak kendisine özgürlük alanı yaratırken, sonrasında bu özgürlük alanının burjuva egemenliğine girdiği görülmektedir. Bu sonuç evrensel olarak nitelendirilen kamusal alanın, burjuva kamusu ve burjuva bireyiyle sınırlandığını bizlere göstermektedir (Köroğlu 2013: 436).

İletişim sürecinde bireylerin birbirini anlaması önem kazanmaktadır. Bireylerin düşüncelerini dile getirmesi ve bunun sonucunda bir uzlaşının olması önem taşımaktadır. Bireyler düşünebilme, anlayabilme ve bilme niteliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Aynı zamanda konuşabilme niteliğine de sahiptir. Bu durum bireyin kendisini çevresindeki varlıklara karşı ön plana çıkarmıştır. Konuşma eylemi diğerlerinden farklıdır çünkü konuşabilme bireyi doğruya götürebilmektedir. Habermas'a göre araçsal eylemler teknik kurallara bağlı kalarak fiziksel dünya içinde amaç oluşturmaktadır. Stratejik eylemler, bireylerin davranışları üzerinde manipüle çabaları içerisine girmektedir. İletişimsel eylemde ise amaç bireylerin birbirini anlayarak bir uzlaşma içinde olmasıdır (Akkol 2019: 176). Habermas genel doğru bir bilginin varlığından ziyade, doğru eylemin ne olduğuna yönelik ve o eylemin uygulanabilmesinin koşullarını oluşturmaya çalışmıştır. Habermas'ın rasyonalist bilgi birimlerini uzlaştırdığı görülmektedir aynı zamanda insan ilişkilerinde yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir (Urbay 2017: 127). İletişim, bireylerin kendilerini ifade eden en önemli yapı taşlarından biridir. Habermas, iletişimin iki ayrı yönünü vurgulamaktadır. Birincisi, rasyonel eylemin amaca yönelik olmasıdır. Burada asıl önemli olan belirli bir amacın gerçekleşmesidir. İkinci olarak da iletişimsel eylemden bahsetmektedir. Asıl önemli olan nokta da iletişimsel eylemin gücüdür. İletişimsel eylemin anlamı önem oluşturmaktadır. Tek düze olmayan ve çift yönlü gerçekleşen, sözlü veya sözlü olmayan eylemlerden daha kapsamlı olduğu belirtilmektedir (Çetin 2017: 55).

Rasyonel iletişimde bireylerin etkileşim kurarak birbirini anlaması ön plana çıkmaktadır. Burada en az iki birey etkileşime girmekte ve bunun sonucunda da uzlaşma varabilmektedir. Bu uzlaşının gerçekleştiği yer de kamusal alandır. Habermas, bireylerin karşılıklı etkileşim içinde olarak anlaşmasını ifade ederken sadece söz ile anlaşmadan bahsetmemektedir. Bireylerin birbirini anlama sürecinde dilin yanında semboller ve işaretler yoluyla da birbirleriyle uzlaşma içinde olabileceğini savunmaktadır. İnsanların birbirlerini anlayabilmesi ve uzlaşma içinde olabilmesi için dilin öneminin oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadır. Dil ile birlikte sembollerinde önem taşıdığını belirtmektedir (Deflem 2014: 879).

Kamusal Alan ve Kentsel Yaşam

Kentler, peş peşe dizilmiş olmakla birlikte kendi içinde bağımsız ve kendi içine kapamış yerleşim birimleri olarak nitelendirilmektedir. Kentlerde bulunan yapıların temel özellikleri, o bölgelerin kent olmasını sağlayan bir faktör olarak değerlendirilse bile tek bu faktöre bakarak bir kent tanımlaması yapmamız çok da doğru olmayacaktır. Çünkü bir bölgenin kent olarak nitelendirilmesinin tek şartı birbiri ardına dizilen haneler veya o bölgenin nüfusu değildir. Bir yeri kent olarak nitelendirebilmemiz için o mekânın farklı özellikleri de bünyesinde taşıması gerekmektedir. Bir yeri kent olarak tanımlayabilmemiz için bölgenin; ekonomik, kültürel ve toplumsal açıdan da belirli bir gelişmişlik düzeyinde olması gerekmektedir. Nüfusu binlerce olan bazı yerlerin köy olarak nitelendirilmesi de bu sonucu doğrular niteliktedir (Weber 2000: 101). Bireylerin kültürel ve toplumsal beklentileri, içinde bulunduğu mekânı nasıl düzenleyeceğine yol göstermektedir. Bireyler aracılığıyla ortaya çıkan mekânlar, insanların içinde yaşadığı fiziksel çevre kültür, gelenek, görenek, insanların değer yargılarından izler taşımaktadır. Kentsel yaşam bu dinamikler içerisinde şekillenmektedir. Kentleşme de bu süreçler içerisinde geçerek oluşmaktadır. Kent mekânlarının organize bir şekilde gelişmesini sağlayan kent kavramı, kentin içindeki dinamikleri belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Erdönmez ve Akı 2005: 69).

Weber, kent tanımlaması yaparken, mekânsal vurgulara eleştirel bir yaklaşım sergilemiştir. Kentlerin nüfus yoğunluğu ve büyüklüğü bakımından değerlendirilmesinin yanlış olduğunu nitelemiştir. Bireylerin ve toplumların özneliliği arttıkça özerklik duygusunun da geliştiği görülmektedir. Weber'e göre kentlerin en önemli kriteri özerkliktir (Urry 1999: 20-22). Kentler, dinamik olan bir toplumsal yapıya sahiptir. Dinamik bir yapıya sahip olan kentlerde yaşayan bireyler de belirli bir dayanışma içerisinde bulunmaktadır. Karşıdan gelecek olan bir tehlike karşısında dayanışma ön plana çıkmaktadır. Bu yüzden kentleri dayanışmanın

gerçekleştiği alanlar olarak da tanımlayabiliriz. Toplumsal bir yer olma özelliği gösteren kentlerde bireyler ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. Bu ihtiyaçlarını da dayanışma vasıtasıyla karşılamaktadır (İbn-i Haldun 1997: 100-106).

Kentler tarihin her döneminde önemli bir yerleşim alanı olma niteliğine sahip olmuştur. Kentlerin tarihsel süreçlerine ve gelişimlerine bakıldığında, bireylerin toplumsal hayata geçişinde, birbirleriyle uzlaşmalarında, kuralları ortak bir biçimde yapabilmelerinde önemli katkıları bulunmuştur. Her geçen gün önemi daha da artan kentsel yaşam, özellikle gelişmekte olan ülkelerin çalışma alanlarını oluşturmaktadır. Özellikle endüstri devrimiyle birlikte kentlere yerleşimin artması, bunun sonucunda da nüfusun artması bu alanlarda sosyal, kültürel, ekonomik değişimleri beraberinde getirmiştir. Kırsal alalardan kontrolsüz bir biçimde gelen göçler kentsel alanlarda sorunlara yol açmaktadır. Kırdan gelen göçlerle birlikte yapısı bozulan kentlerde, kır-kent ayrımı ortaya çıkmaya başlamıştır. Kır-kent ayrımının kent içinde belirgin bir şekilde oluşmasıyla birlikte, kentlerde iki farklı kent yaşamı oluşmaya başlamıştır (Erdoğan 2016: 18). Günümüzde, kentlerin karmaşık bir yapıya büründüğü görülmektedir. Kentlerde meydana gelen bu karmaşık yapı, kentlerde farklılığın oluşmasını sağlamıştır. Kentsel yaşam içindeki bu farklılık, kent yapılarının en önemli özelliklerinden birini oluşturmaktadır. İçinde birçok farklı unsuru bir arada bulundurmasından dolayı da kentlerin; coğrafya, tarih, demografi, psikoloji ve sosyoloji gibi alanların konusu olduğu görülmektedir. Bu sonuç kentlerin çok boyutlu yapısının olduğunun göstergesidir (Lefebvre 2017: 47-57).

Modernleşme süreçlerinde feodalizmin çözülmesi, tarımdaki makineleşme, kurumsallaşmalar ve uzmanlaşmanın artması, kitlesel üretim ve tüketimin yaygınlaşması, makineleşmeyle birlikte fabrikaların açılmasıyla kentlere ilginin artması ve kent nüfusunun ciddi oranda artması kentlerdeki dinamiği şekillendirmiştir. Bununla birlikte ticaretin ve pazarın uluslararası nitelik kazanması ve ticaretin daha çok kentlerde yapılması bu alanların daha da hareketlenmesini beraberinde getirmiştir. Kentlerin bu denli gelişmesiyle birlikte kırsal alanda yaşayan bireylerde kentlere bağımlı hale gelmiştir. Bu durum kırsaldaki bireylerin kentlerle daha sıkı ilişki içine girmesine neden olmuştur. Kentler yeniliğin, buluşların, farklılıkların, kültürel çeşitliliğin, ekonomik gelişmenin, sanayileşme ve teknolojinin yer aldığı mekânlar olarak nitelendirilmektedir. Kentler farklılıkları bir araya getiren, ayrışmayı dışlayan, rasyonel dayanışmanın ve toplumsallaşmanın mekânlarıdır. Kamusal alanlar da bu dayanışma ve toplumsallaşmanın öncü mekânları olarak nitelendirilmektedir (Özyurt 2007: 114-115). Kentlerin toplumsal alanlar olduğu belirtilmektedir. Toplumsal özelliğinden dolayı kentler,

bireyleri etkilemektedir ve bireyleri özellikle ekonomik faktörün de etkisiyle dönüştürebilme yeteneğine sahiptir (Sombart 2013: 60).

Kentsel yaşam, toplumsal bir bütünlük olarak incelenmektedir. Kentin en önemli özelliği, farklılıkları bir araya getirerek bu farklılıkların birbiriyle uyumlu bir biçimde iletişim kurmasıdır. Simmel'de olduğu gibi Sennet, yabancıyı kentte bir sorun olarak görmemekte, tam tersi olarak yabancıyı kentte olmazsa olmaz olarak nitelendirmektedir. Aynı zamanda modern dönemle birlikte kamusal alanın bir çöküş içinde olduğunu belirtmiştir. Habermas, kamusal alanın artık etkisini kaybettiğini dile getirmektedir. Fakat Habermas çok umutsuz değildir. Tekrar işlevsel kamusal alanın geri gelebileceğini düşünmektedir. Özellikle geç kapitalizm döneminde kamusal alanın bir çöküş içinde olduğunu dile getirmektedir. Kitle iletişim araçlarının yoğun bir şekilde bireylerle etkileşim içinde olması, medya, reklam gibi unsurların bireyler üzerinde önemli bir biçimde etkisi olmasından dolayı kamusal alan zayıflama sürecine girmiştir. Kentsel yaşamda ona göre şekil almaya başlamıştır. Kamusal alanın merkezlerini daha çok büyük kentler oluşturmaktadır. Kamusal alanda tanıdıklar kadar yabancılarda bulunmaktadır. Kamusal alanın oluşuyla birlikte kentlerde de değişimler yaşanmıştır. 19 yüzyıl ile kamusal alanın işlevleri değişime uğramıştır. Kamusal alandaki hoşgörü anlayışı yerini hoşgörüsüzlüğe bırakmıştır (Özyurt 2008: 117-118).

SONUÇ VE ÖNERİ

Kamusal alan kavramının tarihsel süreç içinde çeşitli şekillerde değerlendirildiği görülmektedir. Bu kavramın kesin bir tanımının olmaması, bireylerin bu alanları kendi bakış açılarıyla tanımlamasından dolayıdır. Bu kavram farklılıkların en önemli sebeplerinden biri bireylerin bu alanlara ideolojik bir bakış açısıyla bakması olarak düşünülebilir. Bu ideolojik farklılaşmalar kamusal alanların farklı olarak tanımlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Kamusal-özel alan ayrımına bakıldığında, “herkesin girebileceği”, “herkese açık” gibi ifadeler bu ayrımı açıklamaktadır. Habermas bu alanları herkesin dâhil olabileceği, her bireye açık, insanların bu alanlarda fikirler üretebileceği, tartışmalar yapabileceği yerler olarak tanımlamaktadır. Buna rağmen herkes kelimesinin ne kadar geniş bir kitleyi kapsadığı tam olarak nitelendirilmemiştir. Kamusal alanlar; demokratik bir ortam oluşturma, bireylerin kendilerine ifade edebilme, her türlü fikirlerin tartışılması, özgür düşünce anlayışının oluşması gibi işlevlere sahiptir. Bu fikir daha çok burjuva kamusal alanın oluşmasıyla gün yüzüne çıkmıştır. Burjuva kamusal alanıyla, kamusal alanın işlevleri değişmeye başlamış ve bununla birlikte alanı da genişlemiştir. Bu alanın genişlemesiyle birlikte bireyler kamusal alanlara daha

kolay ulaşabilme imkânını bulmuştur. Kahvehaneler, yazılı basın gibi kitle iletişim araçları da bu sürece destek veren kamusal alanlar olarak değerlendirilmektedir.

Kamusal alanlarda her türlü çeşitliliğin ve her düşüncenin kendine yer bulabilmesi önemli bir rol oynamaktadır. Devlet otoritesiyle sınırlandırılmış, bu otorite tarafından şekillendirilen bir kamusal alan işlevini tamamen yitirmiştir. Burada önemli olan kamusal alanların ne kadar işlevsel olduklarıdır. Kamusal alanlarla ilgili en önemli noktalardan biri özgür bir ortamın oluşması ve ortak bir platform kurularak toplumsal inşanın elde edilebilmesidir. Söylenildiği gibi buradaki en kritik durum, siyasal otoritenin bu alanlara müdahale etmemesidir. Siyasal otoriteden bağımsız olabilme gücü özellikle vurgulanmaktadır. Aynı zamanda siyasal otoriteyi denetleme gücü de kamusal alanların en önemli işlevleri arasında bulunmaktadır. Kamusal alanların siyasi otorite tarafından sınırlandırılması, bu alanları amaçsız hale getirmektedir. Bununla birlikte kamusal alanlar tek tip vatandaş yaratmanın, çeşitlilik yerine belirli bir düşünceyi savunmanın merkezleri haline gelecektir. Bu yüzden kamusal alanların ne kadar işlevsel oldukları önem göstermektedir.

Kamusal alanların işlevsel olarak varlığını koruyabilmesi için öncelikle bağımsız bir organ olarak kendisini ortaya koyması gerekmektedir. Bunun içinde siyasi otoriteden kendisini izole etmesi önem taşımaktadır. Kamusal alanlar fikirlerin ortaya atıldığı, tartışmaların özgürce yapıldığı bir alan olarak nitelendirilebilmesi için kendi bünyesinde de özgürlük düşüncesini içselleştirmesi önem arz etmektedir. Bunların gerçekleşebilmesi için ise toplum olarak bir bilinçlenme yaşanması gerekmektedir. Gerçekten işlevsel hale gelen kamusal alanların bir ülkenin gelişmişliğiyle aynı doğrultuda ilerlediği sonucuna da ulaşılabilecektir.

KAYNAKÇA

- Akkol, L. M. (2019). Jürgen Habermas'ın İletişimsel Eylem Kuramı ve Kamusal Alan Kavramının Analizi, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (37), 171-180.
- Alacahan, O., Vatandaş, S. (2021). Kamusal-Özel Alan Ayrışmasının İnşa Süreci ve Sosyal Medya, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(10), 720-733.
- Bahçeci, H. I. (2018). Kent Mekânında Kamusal Alan: Richard Sennet Perspektifinde Bir İnceleme, *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, 13(29), 111-128.
- Çetin, A. (2006). Kamusal Alan ve Kamusal Mekân Olarak Sokak, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetin, E. (2017). *Gündelik Hayata Sosyolojik Bakmak*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çınar Özkan, S. (2017). Richard Rorty'de Kamusal Alan-Özel Alan Ayrımı ve Eleştirisi, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (23), 57-84.
- Deflem, M., Yükselbaba, Ü. (2014). Habermas'ın İletişimsel Eylem Kuramı'nda Hukuk, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 72(1), 877-894.

- Demir, Ş., Sesli, M. (2007). Türkiye’de Kamusal Alan Kavramsallaştırılmasının Muhtevası: Tektiplilik mi, Çoğulculuk mu?, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, (1), 273-292
- Erdoğan, Ö. (2016). Kentsel Yaşam ve Yozlaşma, *ABMYO Dergisi*, (41), 13-33.
- Erdönmez, E., Akı, A. (2005). Açık Kamusal Kent Mekânlarının Toplum İlişkilerindeki Etkileri, *YTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, (1), 67-87.
- Göze, A. (1987). *Siyasal Düşünceler ve Yönelimler*, 4. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Güdücü, B. (2015). Özel Alan, Kamusal Alan, Kent ve İnsan, *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, (1), 59-67.
- Habermas, J. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Habermas, J. (2017). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, 14. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- İbn-i Haldun (1997). Mukaddime 1, Z. K. Ugan (Çev.), Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- İnan, F. (2020). Kamusal Alan ve Özgürlük İlişkisine İki Farklı Bakış: Jürgen Habermas ve Reinhart Koselleck, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kömeçoğlu, U. (2005). Kamusal Alan: Katılım ve Dışlama Güçleri Arasındaki Diyalektiğin Biçimi, Sivil Bir Kamusal Alan, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Köroğlu, C. Z. (2013). Modern Kamusal Alana Eleştirel Yaklaşımlar: Genel Bir Değerlendirme (Postmodernizm, Feminizm ve Din), *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkishor Turkic*, 8(6), 431-457.
- Lefebvre, H. (2017). *Kentsel Devrim*, S. Sezer (Çev.), 7. Baskı, İstanbul: Sel Yayınları.
- Nebati, N. (2020). Siyasi Tartışmalar Bağlamında Türkiye’de Kamusal Alanın Evrimi, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 828-852.
- Odabaş, U. K. (2018). Tarihsel Süreçte Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü ve Habermas, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 2051-2066.
- Onat, N. (2010). Kamusal Alan ve Sınırları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Outhwaite, W. (2008). “Jürgen Habermas”, *Sosyolojik Düşüncede İz Bırakanlar* (Ed. Rob Stone), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Özbek, M. (2004). Kamusal Alanın Sınırları, *Kamusal Alan*, 19-87.
- Özcan, Y. (2003). Kamusal/Özel Alan Tartışmaları, *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları*, 199-225.
- Özyurt, C. (2007). Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(18), 111-126.
- Sennet, R. (2002). *Kamusal İnsanın Çöküşü*, S. Durak ve A. Yılmaz (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Slattery, M. (2010). *Sosyolojide Temel Fikirler*, Ü. Tatlıcan ve G. Demiriz (Çev.), İstanbul: Sentez Yayınları.
- Sombart, W. (2013). *Aşk, Lüks ve Kapitalizm*, N. Aça (Çev.), 2. Baskı, Ankara: Pharmakon Yayınları.

- Torun, T. (2020). Jurgen Habermas'ın Kamusal Alan Kavrayışı: Rasyonel Politik İrade Oluşumu, *Araştırma Makalesi*, 19(1), 220-238.
- Urbay, T. (2017). Jurgen Habermas'ın İletişimsel Eylem Kuramı Çerçevesinde Türk Özel Sektöründe Rasyonalite Düzeyi Araştırılması, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Urry, J. (1999). *Mekânları Tüketmek*, R. G. Ögdül (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Uysal, G. (2019). Antik Yunan Felsefesinde Siyasal Alan ve Mahremiyet, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzun, İ. (2006). Kamusal Açık Mekân: Kavram ve Tarihe Genel Bir Bakış, *Ege Mimarlık Dergisi*, 4(59), 14-17.
- Weber, M. (2000). Şehrin Doğası, *Şehir ve Cemiyet* içinde (101-130), İstanbul: İz Yayınları.
- Yılmaz, Z. (2007). Hannah Arendt'te Özel Alan-Kamusal Alan Ayrımı ve Modern Çağda Toplumsal Alan, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Atatürk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yükselbaba, Ü. (2008). Habermas'da Kamusal Alan/Özel Alan Ayrımı, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.

